

Розділ 3. Інформаційні технології та електронні ресурси у бібліотеках

УДК 004:[027.54:61](477)

Бруй Оксана Миколаївна

Національна наукова медична бібліотека України, Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ МЕДИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВА

Процес упровадження інформаційних технологій (ІТ) в роботу бібліотеки розпочато ще в 1992 році. Тоді спеціалістами Науково-дослідного інституту системних досліджень та інформаційних технологій Академії наук національного прогресу України було проведено аналіз та розроблено технічне завдання на створення Автоматизованої інформаційної системи бібліотеки. Почавши роботу з двох комп'ютерів, бібліотека нарощує свою потужність: поступово збільшує парк комп'ютерної техніки, розвиває локальну комп'ютерну мережу, освоює програмні продукти, автоматизує бібліотечно-інформаційні процеси, створює окремі електронні ресурси та бази даних, розширює спектр послуг, які надаються користувачам з використанням інформаційних технологій.

Варто відзначити декілька найважливіших проектів в історії впровадження ІТ в бібліотеці.

У 1993 році на основі програмного забезпечення FoxPro було започатковано електронний каталог.

У серпні 1995 року для проведення комп'ютеризації, освоєння та впровадження Автоматизованої інформаційної системи бібліотеки було створено Відділ автоматизації та комп'ютеризації бібліотечних процесів.

У 1996 році бібліотеку було підключено до мережі Інтернет, користувачі отримують доступ до наукових електронних ресурсів, баз даних.

У 2002 році створено перший веб-сайт бібліотеки. У цьому ж 2002 році завдяки реалізації спільного проекту з міжнародним клубом «Ротарі Інтернешнл» у бібліотеці було створено локальну комп'ютерну мережу, відкрито інформаційно-комп'ютерний центр для доступу користувачів до інтернету, електронного каталогу, електронних наукових баз даних,

розпочато впровадження нової автоматизованої бібліотечної інформаційної системи ІРБІС 32.

У 2004 році започатковано проект корпоративної каталогізації медичних бібліотек України: Систему корпоративної каталогізації та Зведений електронний каталог медичної періодики.

У 2006 році за благодійної допомоги «Друзів бібліотеки з Канади» було встановлено бездротовий інтернет (Wi-Fi).

У 2007 році створено веб-ресурс для обміну досвідом та обговорення проблем, які виникають у роботі – Форум працівників медичних бібліотек України.

У 2010 році введено нові послуги для користувачів бібліотеки: сканування, друк та електронна доставка документів.

Для координування напряму інформаційних технологій у 2008 році введено посаду заступника генерального директора з науково-інформаційних технологій, на яку було призначено завідувачку відділом наукових інформаційних технологій Нежурбиду Г. Г. З 2013 року цю посаду займає Бруй О. М.

Сьогодні бібліотека продовжує активне впровадження інформаційних технологій у свою роботу. Ми слідкуємо за останніми тенденціями розвитку ІТ в бібліотеках та намагаємося не відставати від світового досвіду. Підтримку та впровадження інформаційних технологій у бібліотеці здійснює Відділ наукових інформаційних технологій (4 співробітники), завідувачем якого з 2013 року є Волковий Д. О.

Станом на 2015 рік бібліотека має розвинену мережеву інфраструктуру: локальну комп'ютерну мережу, 5 серверів, 80 комп'ютерів, копіювальну техніку (принтери, сканери, ксерокси). Оновлення комп'ютерного парку здійснюється переважно за рахунок благодійників. Лише у 2013-2015 роках бібліотека отримала в дар 2 потужних сервери, більше 15 комп'ютерів, принтер. З них 5 комп'ютерів та принтер подаровано Фондацією спадщини Терещенків.

У 2013 році було переглянуто роботу бібліотеки за напрямом ІТ та здійснено ряд проектів для її удосконалення. Так, було запроваджено профільну систему доступу до локальної мережі бібліотеки, що дозволяє будь-якому працівнику бібліотеки працювати на будь-якому комп'ютері, встановленому в бібліотеці, зі своїми персональними налаштуваннями та документами. Для покращення внутрішньої комунікації бібліотеки було створено окремий дисковий простір на сервері зі спільним доступом до нього усіх працівників бібліотеки для обміну документами, встановлено програму для миттєвого обміну повідомленнями між працівниками бібліотеки в реальному часі. Було удосконалено корпоративну електронну пошту ННМБУ, для чого було встановлено окремий поштовий

сервер та, окрім загальної електронної пошти бібліотеки, створено окремі електронні скрині для всіх структурних підрозділів, окремих сервісів і напрямів роботи (електронна доставка документів, щорічна конференція) та працівників, які відповідають за важливі ділянки роботи.

Ще з 2002 року бібліотека здійснює автоматизацію бібліотечно-бібліографічних процесів, використовуючи автоматизовану бібліотечну інформаційну систему ІРБІС-32. У 2013 році було здійснено перехід на нову версію системи (Ірбіс-64), що дозволило значно удосконалити як організацію технологічних процесів в бібліотеці, так і доступ користувачам до електронного каталогу бібліотеки. На даний час бібліотекою в автоматизованому режимі здійснюється комплектування (частково), каталогізація та індексування документів, ведеться база даних користувачів. Електронний каталог бібліотеки для користувачів доступний в мережі Інтернет у режимі 24/7 та містить чотири основні бази даних, які представляють усі видання, що надійшли до бібліотеки після 2000 року: книги та автореферати, періодичні видання, патенти та винаходи України, наукові збірники. Серед наших найближчих планів із автоматизації технологічних бібліотечних процесів – штрихкодівання фонду та автоматизована книговидача, розширення автоматизованих функцій у комплектуванні.

Бібліотека надає своїм користувачам комплексне обслуговування і практично при організації кожної послуги широко використовуються інформаційні технології (інтернет, електронна пошта, комп'ютерна техніка). Надання сучасних якісних послуг бібліотекою не можливе без швидкого інтернету. Саме тому у 2015 році було прокладено оптоволокну та розширено зовнішній інтернет-канал бібліотеки. Це дозволило надавати послуги доступу до інтернету (у тому числі через Wi-Fi), доступу до наукових баз даних, власного електронного каталогу та інших електронних ресурсів на новому якісному рівні.

Популярною є також послуга електронної доставки документів. Користувачі ННМБУ можуть замовити доставку та отримати на свою електронну пошту цифрову копію статті, фрагменту чи розділу видання із друкованої колекції чи повнотекстових баз даних, які є в доступі бібліотеки.

У 2013–2014 роках бібліотека реалізовувала проект із оновлення веб-сайту. Сайт створено на основі системи управління змістом Joomla, що спростило наповнення сайту новою інформацією. Тепер це роблять не лише працівники Відділу наукових інформаційних технологій, а й працівники інших відділів, які відповідають за конкретні розділи. Було змінено не лише програмне забезпечення, а й дизайн та структуру веб-сайту, через сайт було організовано доступ до повних текстів наукових видань та нових послуг. Користувачі мають змогу замовити через онлайнві форми на сайті бібліотеки електронну доставку документів, екскурсії по бібліотеці та ін. На веб-сайті доступний ще один новий сервіс – онлайнво

довідка, яка працює в режимі чату з бібліотекарем, є дуже зручною. Користувачі можуть отримати довідку про ресурси та послуги бібліотеки не лише особисто, телефоном чи електронною поштою, а й в реальному часі. Сервіс організовано із використанням безкоштовного програмного забезпечення JiviSite. Найближчим часом ми плануємо розширювати цей сервіс, використовуючи можливості Skype. Через веб-сайт ми також пропонуємо користувачам доступ до близько 60 наукових баз даних з медицини та суміжних наук. Безперечно, все це викликало збільшення кількості користувачів та відвідувань нашого сайту. Так, щомісяця сайт відвідують близько 10 тис. разів понад 7 тис. користувачів з понад 60 країн світу та переглядають понад 17 тис. сторінок. У 2014 році веб-сайт ННМБУ було визнано кращим бібліотечним сайтом у Всеукраїнському конкурсі бібліотечних інтернет-сайтів, який проводиться Українською бібліотечною асоціацією. Однак ми не припиняємо роботи над подальшим удосконаленням веб-сайту. У бібліотеці створена та працює робоча група з розвитку веб-сайту, в наших планах відкриття нових сторінок, розділів, сервісів.

Національна наукова медична бібліотека України працює з науковими електронними ресурсами з 1993 року та пропонує користувачам у доступ електронні ресурси на CD та DVD, а також ресурси віддаленого доступу, як створені самою бібліотекою, так і зовнішні електронні ресурси (комерційні та відкритого доступу). У різні роки в інформаційному забезпеченні медичних фахівців Бібліотека використовувала авторитетні наукові ліцензійні електронні ресурси: MedLine, ProQues, SpringerLink, Російська медицина, ScienceDirect, Електронна бібліотека дисертацій Російської державної бібліотеки, EBSCO, British Medical Journals та ін. Оскільки ціна на всі ці ресурси є високою, а держава не виділяє фінансування на передплату електронних наукових ресурсів, доступ до більшості всіх названих баз даних здійснювався завдяки грантовим програмам та проектам, які діяли в Україні, та тестовим доступам, що були організовані Асоціацією «Інформатіо-Консорціум». Єдиним ресурсом, який Бібліотека передплачує протягом усього цього часу, є бази даних EBSCO. Це можливо завдяки особливим умовам, які пропонує компанія EBSCO для членів Асоціації «Інформатіо-Консорціум», зокрема ННМБУ. Бібліотека активізувала роботу із організації доступу до зовнішніх електронних наукових ресурсів. Завдяки співпраці з Україно-швейцарською Програмою «Здоров'я матері та дитини» було передплачено доступ до ресурсів проекту Hlnagi на 2015 рік. Збільшилася кількість ресурсів відкритого доступу, серед яких такі авторитетні бази даних: Bioline International, BioMed Central, DOAJ, SpringerOpen, Wiley Open Access, Medknow (Wolters Kluwer Health) та ін., а також унікальні ресурси, як-то eMPendium – україномовна електронна версія компендіума «Внутрішні хвороби». Нині Бібліотека пропонує своїм користувачам доступ до 58 бібліографічних та повнотекстових баз

даних, що містять понад 120 тис. наукових електронних ресурсів з медицини та суміжних наук.

Розвиток фонду електронних документів є одним із пріоритетних напрямів роботи Національної наукової медичної бібліотеки України. У найближчі роки бібліотека планує як продовжувати розширювати доступ до зовнішніх електронних ресурсів, так і розпочати окремі проекти зі створення е-ресурсів власної генерації: інституційного репозитарію та електронної бібліотеки. Через інституційний репозитарій (відкритий електронний архів) ННМБУ буде представлено у доступ видання бібліотеки та публікації її співробітників. Електронна бібліотека міститиме оцифровані рідкісні та цінні видання із фондів бібліотеки.

З огляду на очікування та потреби користувачів щодо роботи з електронними ресурсами, бібліотека планує освоєння та впровадження спеціальних програмних продуктів CUFS (для об'єднаного пошуку та доступу до зовнішніх електронних ресурсів) та VuFind (для об'єднаного пошуку та доступу до ресурсів власної генерації). Будуть також розглядатися можливості та шляхи придбання комерційного продукту – *системи пошуку та доставки*, яка забезпечить користувачам можливість єдиного пошукового вікна у всіх ресурсах бібліотеки: друківаних, електронних власної генерації та віддалених.

Для інформування широко кола зацікавлених осіб та громадськості про роботу бібліотеки, популяризації своїх ресурсів та послуг, створення позитивного іміджу бібліотека активно використовує не лише веб-сайт, але й соціальні мережі. Офіційну сторінку ННМБУ у Facebook було відкрито у 2012 році. А у 2013–2014 роках бібліотека активізувала свою роботу і спілкування з користувачами через соціальні мережі та інтернет-сервіси. Було також створено сторінки ННМБУ у Google+, Twitter, LinkedIn, Flickr, YouTube. Станом на 2015 рік ми маємо понад 700 підписників та друзів у соціальних мережах і близько 20 тисяч переглядів сторінок та постів щороку.

З огляду на сучасний стан розвитку суспільства, науки, інформаційно-бібліотечної галузі та інформаційних технологій в Україні та світі, виконання місії ННМБУ і здійснення результативної та ефективної діяльності для якісного надання послуг, задоволення потреб та очікувань користувачів неможливе без активного застосування інформаційних технологій, розвиненої комп'ютерної мережі та кваліфікованого персоналу, який використовує в своїй повсякденній роботі інформаційні технології. Саме тому одним із основних напрямів роботи ННМБУ залишатиметься впровадження нових та розвиток існуючих проектів, ресурсів та послуг із застосуванням інформаційних технологій. Адже саме інформаційні технології надають широкі можливості та засоби для розвитку і впровадження інновацій.

Джерела:

1. Бруй О. М. Створення нової версії веб-сайту Національної наукової медичної бібліотеки України на основі системи управління вмістом JOOMLA / О. М. Бруй, Ю. Г. Смольянова // Бібліотека – територія єдності [Електронний ресурс] : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 27–28 листопада 2014 р. – Київ, 2014. – С. 49–55. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Назва з етикетки диска.
2. Державна наукова медична бібліотека – 75 років діяльності на ниві охорони здоров'я : [буклет] / уклад. : Т. А. Остапенко, С. М. Булах, О. М. Кірішева. – К. : Юма-Прес, 2005. – 19 с.
3. Державна наукова медична бібліотека: до 70-річчя заснування: істор. нарис / редкол. : Р. І. Павленко (голова) [та ін.] ; МОЗ України. – К., 2002. – 178 с.
4. Остапенко Т. А. Поцифрування фондів цінних та рідкісних видань: передпроектна підготовка / Т. Остапенко, Г. Нежурбіда // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2008. – С. 213–220.
5. Павленко Р. І. Медичні бібліотеки України в процесі трансформації: від бібліотечно-інформаційної установи до сучасного інформаційно-комунікативного центру / Р. І. Павленко // Медичні бібліотеки України в сучасному світі науки, культури освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, 16–17 трав. 2012 р. – Полтава, 2012. – С. 4–8.
6. Павленко Р. І. Національна наукова медична бібліотека України: 80 років на ниві охорони здоров'я / Р. І. Павленко // Стан та перспективи розвитку системи науково-інформаційного забезпечення медичної галузі України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, 19-20 травня 2010 р. – 2011. – С. 7–10.
7. Павленко Р. І. Стан та перспективи інформаційно-бібліотечного забезпечення фахівців-медиків в умовах інформаційного суспільства / Р. І. Павленко, Т. А. Остапенко // Наук. праці Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2008. – Вип. 1 : Наук.-інформ. забезпечення освітян. галузі України. – С. 76–80.
8. Телегіна О. П. Питання ретроконверсії каталогів в Національній науковій медичній бібліотеці України / О. П. Телегіна // Медичні бібліотеки України в сучасному світі науки, культури, освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, 16–17 трав. 2012 р. – Полтава, 2012. – С. 99–101.